

Lesmaterialen in de ANT2-praktijk

Een inventarisatie

Aan de keuze van een basislesmethode liggen diverse overwegingen ten grondslag. In het kader van een promotie-onderzoek naar NT2-alfabetiseringsonderwijs vroeg Susanna Strube aan ROC's door heel Nederland naar de door hen gebruikte basismethode(n) en naar de organisatie van het ANT2-onderwijs. Op grond van de ingevulde vragenlijsten kwam ze tot de ontdekking dat de organisatievorm een belangrijke factor is bij die keuze.

SUSANNA STRUBE/LEIDEN

Het zelf maken en aanpassen van lesmateriaal is vele jaren een van de meest opvallende kenmerken van het NT2-alfabetiseringsonderwijs geweest. Telkens werden er nieuwe oefeningen gemaakt of werd bestaand materiaal omgezet om beter aan te sluiten op de behoeften van de cursisten. Door de heterogeniteit van de lesgroepen (in niveau, vaardigheid, taalachtergrond of leerproblemen) werd de docent hier haast toe gedwongen – maar nog steeds is gebrek aan homogeniteit een kenmerk van de zogenaamde alfa-NT2-groepen. Het verschil met twintig jaar geleden, toen we het nog alleen met *Zeggen en schrijven* moesten doen, is echter dat er nu een keuze mogelijk is tussen beter uitgewerkte en meer verantwoorde basismethodes, tussen verschillende methodes voor mondelinge en schriftelijke vaardigheden (afgekort: *mova* en *schriva*) en aanvullend lesmateriaal voor meer gevorderde alfacursisten. De keuze voor een bestaande basismethode betekent een belangrijke ondersteuning voor de docent, en bepaalt vaak het tempo en de effectiviteit van de cursus.

De methodes

In de beginjaren van het alfabetiseringsonderwijs aan wie toen gastarbeiders en later etnische minderheden heetten, was de aandacht (zoals de titel *Zeggen en schrijven* uit 1981 al aangeeft) voornamelijk gericht op het leren lezen en schrijven. Enkele jaren later, in 1989, kwam de structuurmethode 7/43 op de markt: een onderdeel van een heel pakket dat door de NCB werd uitgegeven en dat ook twee onderdelen mondelinge vaardigheden (*Een zekere woordenschat* en *De kop erop*) omvatte en nog een deel (*Tempo*) waarin het lezen geautomatiseerd werd. Enkele jaren later werd als reactie op 7/43 de functioneel gerichte methode *Alfa* uitgebracht, een uitwerking van het prototype *Alfa-leerlijn* van Wilma van der Westen. In tegenstelling tot 7/43, is *Alfa* een globaal methode, waarin nieuwe woorden als één geheel worden aangeboden en in het geheugen moeten worden opgeslagen. Pas veel later worden die woorden geanalyseerd en gesynthetiseerd (wat niet voorkomt in de eerste delen). In die zin zijn 7/43 en *Alfa* dus met recht methodes te noemen: het lesmateriaal is geselecteerd vanuit een samenhangende visie op

(lees)onderwijs en leren, die doorwerkt in de didactiek. Lesmateriaal als *Beter lezen* of *Fatima Tas* zijn geen echte methodes, maar leermiddelen. De benaming methode wordt in het veld meestal gebruikt als synoniem voor cursusboek (met eventueel werkboek, audiomateriaal en docentenhandleiding) en is ook als zodanig in de vragenlijst opgenomen.

Mondelinge vaardigheden

Zeggen en schrijven en het NCB-pakket hadden wel degelijk plaats ingeruimd voor mondelinge vaardigheden, maar het materiaal voldeed niet echt aan de behoeften. In *Alfa* werden de mondelinge vaardigheden die nodig zijn om aan lezen en schrijven te kunnen werken, in doelen weergegeven. De docent moest dan zelf invulling geven aan die doelstellingen en dat vereiste opnieuw veel creativiteit, tijd en inzet. Van een echte integratie van mondelinge en schriftelijke vaardigheden in een basismethode zoals in *Ijsbreker* of *Breekijzer* is nooit sprake geweest in het ANT2-onderwijs, waarschijnlijk omdat de mondelinge en schriftelijke vaardigheden van de cursisten vaak sterk uiteenliepen.

	Methodes		mova	schriva
A	7/43 of 7/43 extra	(NCB)	3	22
B	Alfa	(Malmberg)	6	18
C	AlfaFlex	(ROC ter AA)	5	22
D	Alfalpa	(CED-groep)	3	0
E	Beter lezen	(Coutinho)	7	23
F	Breekijzer	(ThiemeMeulenhoff)	11	13
G	CIO2	(Noorderpoort College)	1	1
H	De kop er op	(NCB)	13	1
I	Een zekere woordenschat	(NCB)	13	2
J	En nu verder	(Mondriaan)	7	0
K	Fatima Tas	(Coutinho)	13	3
L	Het begin	(Mondriaan)	1	0
M	Hollands Spoor	(ROC Zadkine)	0	3
N	Klank en toon	(Nijgh Versluys)	4	1
O	Spraakmakers	(ThiemeMeulenhoff)	6	3
P	Spreek actief	(ID College)	17	1
Q	Taalportfolio			
	alfabetisering	(CITO)	9	10
R	Taalriedels	(Wolters-Noordhof)	19	1
S	Van Start	(Mondriaan)	10	2
T	Voorbeeldmateriaal			
	alfabetisering NT2	(SVE)	8	3
Y	Ander materiaal		2	3

Tabel 1 Overzicht van de keuze van lesmateriaal.

Sinds enkele jaren krijgen de mondelinge vaardigheden meer aandacht binnen de alfabetiseringslessen en wordt het belang ervan nu algemeen aanvaard. Verscheidene ROC's hebben eigen materiaal ontwikkeld op dit terrein, twee ervan zijn hiermee ook op de markt gekomen (het ID College met *Spreek actief* en Mondriaan met *Van start* en *En nu verder*). Daarnaast is er materiaal voor luister- en spreekvaardigheid op de markt gekomen bij educatieve uitgevers, zoals *Spraakmakers* (ThiemeMeulenhoff) en *Fatima Tas* (Coutinho).

De vragenlijst

Als onderdeel van mijn onderzoek wil ik door middel van een vragenlijst (die naar alle ROC's is gestuurd die ANT2-cursussen verzorgen) allerlei aspecten van het

ANT2-onderwijs in kaart brengen. Eén aspect betreft de organisatievorm van de ANT2-cursussen, de frequentie van de lessen en de verdeling tussen de mondelinge en de schriftelijke vaardigheden binnen een cursus. Een ander aspect betreft de keuze van het lesmateriaal: is er gekozen voor een basismethode en op welke vaardigheden (mondelinge of schriftelijke) wordt die ingezet?

Bij het beantwoorden van de vraag naar de gebruikte lesmaterialen was het mogelijk te kiezen uit 20 verschillende lesmaterialen, waaronder methodes, cursussen en programma's, digitaal of op papier; zonodig konden andere methodes aan de lijst toegevoegd worden. In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van de aangekruiste lesmaterialen die als basismethode gebruikt worden. Het overzicht is

gebaseerd op de vragenlijsten van 25 ROC's; sommige ROC's gebruikten meer dan één basismethode, of gebruikten dezelfde basismethode voor zowel mondelinge als schriftelijke vaardigheden. Uit tabel 1 is af te lezen dat de meest gebruikte leermiddelen bij mondelinge vaardigheden *Taalriedels* en *Spreek actief* zijn, met op een gedeelte derde plaats: *Fatima Tas* en de NCB-deeltjes: *Een zekere woordenschat* en *De kop erop*. Voor de schriftelijke vaardigheden staan *Beter lezen*, *7/43* en *AlfaFlex* bovenaan, gevolgd door *Alfa* en *Breekijzer*, waarbij *Beter lezen* en *Breekijzer* duidelijk voor gevorderden bedoeld zijn. Overigens wordt er in deze opsomming geen onderscheid gemaakt tussen basismethode en aanvullend lesmateriaal.

De mova/schriva-verdeling

Het is op zichzelf al interessant om een overzicht te krijgen van de keuzes die gemaakt worden voor bepaald lesmateriaal, maar is er nu ook verband tussen deze keuze en de organisatie binnen de alfabetiseringscursussen? Grofweg blijven er drie manieren te bestaan met betrekking tot de verhouding tussen mova en schriva binnen de les. Deze drie types worden in tabel 2 gekarakteriseerd, ieder met een voorbeeld uit de praktijk.

Lesmateriaal en mova/schriva-verdeling

Als er nu gekeken wordt naar de keuzes voor bepaald lesmateriaal per type van mova/schriva-verdeling, komt er een beeld naar voren zoals weergegeven in tabel 3. In tabel 3 is te zien dat een cursus voor de opbouw van mondelinge vaardigheden als *Spreek actief* (P) het meest gebruikt wordt in een type 1-organisatie waar de lessen voor de schriftelijke en mondelinge vaardigheden strikt gescheiden zijn. Daarnaast wordt *7/43* of *AlfaFlex* gebruikt voor de schriftelijke lijn.

Bij een organisatie waar de docent zelf streeft naar een gelijke verdeling voor de mondelinge en schriftelijk vaardigheden (type 2) zien we dat vaak meer dan een leermiddel wordt ingezet als basis voor een van beide vaardigheden. De functionele methode *AlfaFlex* is hier sterker vertegenwoordigd als basismethode voor mova én schriva, terwijl deze alleen bedoeld was voor schriftelijke vaardigheden. Ten slotte zien we dat in ROC's waar beide vaardigheden geïntegreerd worden aangeboden geen van de methodes die alleen gericht zijn op mondelinge vaardigheden worden ingezet, maar wel de geïntegreerde methode *Breekijzer* die alleen voor gevorderde lezers te gebruiken is.

Conclusie

Methodes die alleen gericht zijn op het trainen van de mondelinge vaardigheden komen het meest voor in scholen met een type 1-organisatie, terwijl functioneel gerichte schriva-methodes, die ook voor de mondelinge vaardigheden worden ingezet, het meest in type 2 of 3 voorkomen. Het blijkt dat wanneer er gekozen wordt voor een organisatievorm waarin de mondelinge en de schriftelijke vaardigheden strikt gescheiden worden aangeboden, er ook een meer uitgesproken keuze voor een enkele methode wordt gedaan waarin de opbouw van die deelvaardigheid strikt gehandhaafd wordt. Dat *Spreek actief* dan vaker ingezet wordt dan ander luister/sprek materiaal komt doordat *Spreek actief* voor veel langere tijd materiaal levert. Toch is er een ROC (nummer 1 in tabel 3) die mova en schriva ook gescheiden houdt wanneer een geïntegreerde methode wordt gebruikt. Of is het misschien andersom, dat de keuze van de methode de keuze voor een van de organisatietypes bepaalt? Of zijn er nog andere redenen?

Type 1 Volledig gescheiden De tijdsverdeling voor mova en schriva is 50-50. Mova en schriva zijn aparte lesdelen. De pauze markeert de scheiding.	Dit type komt vaak voor in de intensieve trajecten. Een les van drie uur wordt bijvoorbeeld verdeeld in anderhalf uur mova (spreken en luisteren) en anderhalf uur schriva (technisch lezen en schrijven). Beide delen sluiten op elkaar aan wat betreft tijd, maar staan los van elkaar wat betreft de plaatsing. Een cursist kan dus voor mova in module vier geplaatst worden, en voor schriva in module drie.
Type 2 Vrije overgang De tijdsverdeling voor mova en schriva is ongeveer 50-50. Mova en schriva zijn aparte lesdelen. De docent bepaalt de verdeling.	De pauze markeert niet de grens tussen mova en schriva, maar de docent bepaalt wanneer welke vaardigheid aan bod komt. Er wordt wel gestreefd naar een verdeling van 50-50. De groep blijft meestal bij elkaar gedurende het hele traject en plaatsing is gebaseerd op schriva of mova.
Type 3 Geïntegreerd Geen vaste tijdsverdeling. Docent bepaalt de verhouding tussen mova en schriva.	De nadruk wordt of op mova of op schriva gelegd. Als de nadruk op mova ligt, is schriva ondersteunend en andersom. Als bijvoorbeeld het lesdoel gericht is op het lezen van prijskaartjes (schriva), kan een vraag: 'hoeveel kost die jurk?' als mova-ondersteuning fungeren.

Tabel 2 Drie types van mova/schriva-verdeling.

Lesmateriaal en mova/schriva-verdeling

Als er nu gekeken wordt naar de keuzes voor bepaald lesmateriaal per type van mova/schriva-verdeling, komt er een beeld naar voren zoals weergegeven in tabel 3.

Type 1	Volledig gescheiden		Type 2	Vrije overgang		Type 3	Geïntegreerd	
	ROC	MOVA SCHRIVA		ROC	MOVA SCHRIVA		ROC	MOVA SCHRIVA
1		C D F J C D F J	8		K S B C	15		B B
2		I C	9		F P A F	16		Y Y
3		P C	10		B C E P B C E	17		F C F
4		P A	11		C C	18		F H I Y A F Y
5		P A	12		P Q C Q	19		A A
6		P AC	13		C C			
7		P C	14		E K P A E K P			

Tabel 3 Overzicht van de keuze van lesmateriaal en lesorganisatie; de hoofdletters verwijzen naar de methodes in tabel 1.